

ԿՐՕՆԵԱԿԱՆ

ԿՐՕՆԻ ԾԱԳՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

ՓՈՒԱԿԵՐՊԱԿԱՆՆԵՐՈՒ (Transformiste)

ՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ

Համառոտելով, երկու հոսանքներով յատկաւորուած է մեր գոյութիւնը. մէկը այն է որ կը մղէ մարդը մոռնալու ինքզինքը, միւսը կը ստիպէ զայն պահպանելու իր ինքնօրինութիւնը: Այս երկուքէն առաջինին մէջ կը հաստատուի կախումը, բարեպաշտութիւն կամ զուտ կրօնական գիտակցութեան երեւոյթներ են անոնք: Երկրորդին մէջ, ընդհակառակն, ազատութիւնն է որ կը յայտնուի, բարոյական գիտակցութեան տարրն է այն: Ուրիշ խօսքով իբրեւ կրօնական էակ, մարդը կը ցանկայ ինքզինքը ունայնացնել ենթարկուելու համար զինքը չըմպատող ազդեցութիւններուն՝ զորս Աստուածային պատճառականութեան կը վերագրէ: Իսկ միւս կողմէ, իբր բարոյական էակ, ինքզինքը ինքնօրէն կը ճանչնայ Աստուծոյ և աշխարհի հանդէպ, զինքը բոլորող զօրութիւնները որքան ալ գերիվերոյ ըլլան իրմէ, անոնց կ'ենթարկուի յարմար ատեն և ուղեւորով միայն:

Այս երկու ձգտումները արդարեւ իրարմէ կը բաժնուին և կ'աւելան ալ՝ երբ առանձին մնան: Կրօնայնութիւնը (religiosité) երբ միակը ի գործ կը դրուի, կը ձգտի անձնաւորութիւնը շփոթել. մարդ այն ատեն իր մասին այնպէս կը խորհի թէ կաթիլ մը ջուր է անսահման ծովին մէջ կորսուած: Ապացոյց՝ հանգստականութիւնը (quietisme), ուր մարդ հետզհետէ կը սկսի ըսել, ինչպէս Տիկին Կիւյօն զոր օրինակ «Այլեւս կամենալու վիճակի մէջ չեմ. չեմ գիտեր նոյն իսկ թէ գո՞յ եմ թէ ոչ»: Իր անբնականոն վիճակի վերջին բառն է Համասուածութիւնը, երբ մինակը ի գործ դրուի, կը շեշտէ և նոյն իսկ կը չափազանցէ անձնական սահմանները: Նախանձոտ իր անկախու-

թեանը՝ եսը կը խորհի պէտք չունենալ ո՛չ Աստուծոյ և ոչ մարդոց: Իր անհատական ուժերը կը բաւեն իրեն Qui travaille prie առածը հետզհետէ իր սկզբունքը կը դառնայ: Այս ձգտումին տեսական արտայայտութիւնը կը համառոտուի աստուածեանութեան (téisme) մէջ:

Արդ, թէ՛ կրօնայնութիւնը՝ որ այլասերելով համաստուածութիւն կը դառնայ, և թէ՛ մինչև աստուածեանութեան հասցուցած բարոյականութիւնը, երբ իրարմէ անջատարար ի գործ դրուին՝ կ'ոչնչանան:

Մարդ՝ իբրեւ կրօնական էակ, անշուշտ նուիրուել, ինքզինքը տալ կ'ուզէ, բայց, ինչպէս կ'ըսէ Վինէ, ինքզինքը տալու համար պէտք է ունենալ զայն, պէտք է տէր ըլլալ անոր: Ուրեմն եթէ մարդ անհունին մէջ ընկուելու ի՞նչ կը մնայ իրմէ: Ինքնաւթումը կամ ունայնացումը պատրանքէ տարբեր բա՞ն մըն է արդեօք: Եթէ լրջօրէն կ'ուզէ զոհել ինքզինքը պէտք է որ տէր մնայ իր կամքին. ուրիշ խօսքով՝ բարեպաշտութիւնը բարոյականութեան վրայ կը հիմնուի: Այս վերջինն ալ, իր կարգին, ամբողջացուելու պէտք ունի: Իբրեւ բարոյական էակ, մարդը արդարեւ իր անկախութեան մէջ է որ ինքզինքը կը ցուցնէ. անով է որ իր գործերուն յատկաւորեալ ուղղութիւն մը կուտայ: Բայց ըլլալու համար ինչ որ կ'ուզէ ըլլալ, մարդ ուժի պէտք ունի. և որովհետեւ ինքն իրմով չի կրնար կանգուն մնալ, պէտք է այլու փնտռէ իր կեանքին սկիզբը: Արդ՝ Աստուած միայն, իբրեւ գերազոյն պատճառականութիւն ինչ բանի որ հպի կը կենդանացնէ և կը վերանորոգէ զայն. ինչ որ ըսել է թէ ինքզինքը անվերապահօրէն Աստուծոյ տալով է որ մարդ կրնայ տէրն ըլլալ իր անձին, այսինքն թէ բարոյականութիւն կ'ենթադրէ բարեպաշտութիւն:

Այս երկու ձգտումները, ցորչափ իրարմէ հեռու կը մնան՝ կը խանգարուին, անբնականոն կը դառնան, ինչպէս է համաստուածութիւնը, որ կը շփոթէ Աստուած և մարդը, կամ ինչպէս աստուածեանութիւնը, որ կ'անջատէ մարդս Աստուծմէ: Իրենց ներդաշնակութեան մէջ, ընդհակառակն, այս երկու հակադիր հոսանքները աստուածականութեան (théisme) կը յանգին, այսինքն այն բեղմնաւոր տեսութեան, որ մար-

դը Աստուծոյ կը դատէ՝ առանց բաժնելու, և կը միացնէ երկուքը առանց շփոթելու: Ճշմարիտ է թէ այս համագործակցութիւնը չէ կարելի ձեռք բերել տրամապահական աշխատութեամբ: Իմացականապէս՝ կախում և ազատութիւն զիրար կը տարամերժեն, երբ բանականութիւնը երկու տեսակէտներէ մէկին տեղը կ'անցնի, միւսը կը մոռնայ և կը ձգտի ջնջել զայն:

Բայց այս երկուութիւնը, տրամաբանութեան ճիգերուն ըմբոստ, գործնական լուծում մը կը ստանայ Քրիստոնէական հաւատքի կեանքին մէջ: Հոս կը տեսնենք թէ բարոյականութիւնը և բարեպաշտութիւնը երկու բեւեռներն են այդ կեանքին, որ զանոնք միացնելուն մէջ միայն կը պարզէ ամբողջ իր կորովը: Եթէ մարդը Աստուծոյ որդին է ինչ որ մեկնակէտն է քրիստոնէական դաւանանքին, այդ որդիութեան նպատակը չէ այլ ինչ բայց եթէ երկնաւոր Հօր հանդէպ իրականացնել ազատութիւնը կախումին և կախումը ազատութեան մէջ: Պէտք է հոս աւելցնել անմիջապէս թէ այդ համաձայնութիւնը կրնայ ցուցուիլ այդ երկու բառերէն մէկին կամ միւսին մէջ հաւասարապէս, վասնզի այդ խորութեան մէջ բարոյականն ու կրօնը ա'լ բոլորովին կը շփոթուին իրարու հետ: Քրիստոնէութիւնը մեզի կը սորվեցնէ թէ Տիրոջը հնազանդիւր վարուց գերագոյն կանոնն է, այսինքն թէ բարոյականը կ'ընկուզուի կրօնքին մէջ: Ուրեմն կրօնքը, բարոյականին հետ՝ որ անբաժան է իրմէ, կախումին և ազատութեան համագործակցութիւնն է. ուրիշ խօսքով, գործն ու վիճակն է այն մարդուն, որ Աստուծոյ հետ իր յարաբերութիւններուն մէջ իր անձը կուտայ՝ տէր ըլլալով անոր, ու տէր կ'ըլլայ իր անձին՝ տալով իսկ զայն: Այս հաստատումին տարողութիւնը ցուցնելու համար պէտք է ի նկատի ունենալ հետեւեալ դիտողութիւններն ալ:

10. Երկու հոսանքները միացնելու համար մարդուն ըրած աշխատութիւնը ֆիզիքական աշխարհէ գուրս չէ որ կը վարուի: Իրաւ է թէ ո'չ բարեպաշտութիւնը, և ոչ բարոյականութիւնը զգալի ըմբռնումէն չեն սերիւր, բայց որովհետեւ եսը արտաքին իրերու հետ շփումովը միայն գիտակից կ'ըլլայ, կախումի և ազատութեան կրկնակ տեսակէտին առջև յարկաւորելու

համար՝ զգալութիւնը անհրաժեշտ է իրեն: Մենք հոս մեր առջև ունինք, իր մասնաւոր ձեւերէն մէկին մէջ, մարդուն հոգեկան զարգացումը վարող օրէնքը. կրնանք ընդհանրացնել նոյն իսկ այս դիտողութիւնը, վասնզի մեզ չընապատող տիեզերքը պիտի չկրնար կրօնական տեսակէտով անտարբեր ըլլալ մեզ հանդէպ: Բնական վիճակին մէջ, աշխարհ կը տիրէ մեր վրայ, Աստուծոյ հաղորդութեան շնորհիւ ընդհակառակն մենք է որ կը նուաճենք զայն: Խղութիւնով ֆիզիքական յատկաւորականութիւնն և յարաբերական ազատութեան բարդ կապերէ, կրօնական ենթական Աստուծոյ մէջ կը գտնէ իր ճշմարիտ ազատութիւնը, երկրաւոր ամէն սեղմումներէ իր ազատագրումը. անիկա շատ աւելի լայնօրէն կը զարգացնէ իր կարողութիւնները և ուժերը, վասնզի կ'իրականացնէ այն կեանքը որ յաւիտեան կը տեւէ: Աւելին կայ, ցամաք և ամուլ ճգնակեցութեամբ մը մեկուսանալու համար չէ որ մարդ կը թօթափէ հունաւոր էականներուն լուծը «Եթէ ուտիցէք, եթէ ըմպիցէք, եթէ զինչ և գործիցէք, զամենայն ինչ ի փառս Աստուծոյ արասւնք» (Ա. Կորնթ. ԺԱ. 31): Ինչպէս Աւետարանական հաւատքի լոյսին մէջ կ'երեւի ան մեզի, զմեզ աշխարհէն կը զատէ՝ թոյլ տալու համար, միայն մեզի որ կարենանք կնքել զայն Աստուածային նշանով. այսինքն մերինը ընել զայն. բոլոր իրերուն տիրոջը նուիրելով հանդերձ զանիկա: Քրիստոնէական բարոյականի ուսման գործն է աւելի ընդլայնել այս սկզբունքները և անոր հետեւողութիւնը. դառնա՞նք կախումի և ազատութեան յարաբերութիւններուն:

20. Իրօք, այս երկու ուժերու ներդաշնակորումը շատ անկատար կերպով տեղի կ'ունենայ աշխարհի մէջ: Փորձառութիւնը մեզի կը ցուցնէ թէ մարդիկ գրեթէ միշտ կը տատանին երկու ծայրայեղութեանց մէջ, մերթ կուրաբար ենթակուելով զիրենք չընապատող ազդեցութիւններուն մերթ վայրագ և բիրտ կորովով մը պահանջելով իրենց ազատութիւնը: Ազգերը շատ անգամ բռնակալութենէն կ'անցնին կրաւորական հնազանդութենէն սանձակուտոր յորդումներու: Կրօնքին մէջ անգամ, մարդիկ կամ կ'իյնան ձեւապաշտութեան

մը մէջ, որ մերժումն ըլլալով Աստուծոյ արժան պաշտօնին, ընդվզումի մեղապարտ յայտարարութեան քողարկեալ մէկ կերպն է միայն, և կամ անձնատուր կ'ըլլան խորհրդապաշտութեան մը զեղծութեանը, որոնցմով մարդ կ'ոչնչացնէ ինքզինքը կախումը իրականացնելու պատրաստի տակ. հեթանոսութեան և նոյն իսկ Եկեղեցւոյ պատմութեան աստիճաններուն վրայ դժուար պիտի չըլլար ցուցնել այս աղիտալի սխալներու հետքերը, Հաւատարմաւորութեան այս պակասը, նշան է խորունկ խանգարումի մը զոր յետոյ պիտի տեսնենք: Անդադար պէտք է կուսիլ այս անկարգութեան դէմ, նոյն ատեն վերահաստատելով երկու հասանքներուն ամբողջականութիւնը և կատարեալ ներդաշնակութիւնը, որովհետեւ որքան աւելի մարդը կը մղեն անբարոյ ստրկութեան մը, կամ իր ծայրայեղութիւններովը սպանող սանձարձակութեանց անդունդները:

30. Բացատրենք թէ ինչպէս Քրիստոնէական հաւատքը ազատութեան իրողութիւն մը և կախումի գործ մըն է միեւնոյն ատեն: Ուստի Աւետարանական ճշմարտութեան գործնական ստուգանիշը պիտի կայանայ ամէն բանէ աւելի գնահատելուն մէջ դասական վարդապետութիւնները կամ տեսականութիւնները՝ կրօնական և բարոյական այս կրկնակ երեւոյթներուն լոյսովը: Ներուի մեզի հոս յիշել, այս առթիւ, մեր ժամանակի ամենէն ինքնատիպ մատենագիրներէն մէկին շատ ճիշտ դիտողութիւնը: Յոյց տալէ վերջ թէ արդի փիլիսոփայութիւնը միահաւան կերպով կ'ընդունի մարդկային ծանօթութիւններուն յարաբերականութիւնը: Ալֆրէս Յուլիէ կը շարունակէ. «Բայց Քանդ դեռ աւելի անդին չէ դացած, երբ կ'ըսէ թէ մեր ծանօթութիւնները յարաբերական են մեր իմացական կազմուածքին. ըստ մեզի՝ անոնք յարաբերական են մեր՝ իբրեւ փափաքելու և կամենալու ընդունակ էակներու կազմուածքին»: Այո՛, շարունակելով այն նշկատողութիւնը, կարելի է ըսել թէ մեր քրիստոնէական ծանօթութիւնները ամէն բանէ առաջ համեմատական են մեր կրօնական և բարոյական էակի կազմուածքին: Պիտի տեսնենք տակաւին թէ մեր դաւանական իմացումները ամէնքն ալ, արդարեւ

յատկաւորուած են ազատութեան և կախումի օրէնքով և թէ, այս կրկնակ աղղեցութեան տակ մարդկային միտքին քրիստոնէութենէն հանած բանաձեւները տրամաբանական դերոյթին մէջ միշտ կը յանգին հակօրինութիւններու, որոնց լուծումը գործնական կեանքը միայն կրնայ տալ:

40. Մեզի համար այս է Աւետարանական ճշմարտութեան բանալին, որովհետեւ մեր կրօնական տեսարանութիւնները ընդհանրապէս ցոլացումն են մեր կեանքին, և հարապէս մարդկային անձնաւորութիւնը կախումի և ազատութեան միացումովն է որ կ'իրականանայ: Պէտք է աշխատիլ ներդաշնակաւորել այդ երկու ներհակ ոյժերը իրարու հետ: Այս է վեհագոյն պարտականութիւնը որ իր վրայ կ'իյնայ, դերադանց աշխատանքը որ մեզի կը ներկայանայ այս աշխարհի վրայ: Արդ ի՞նչպէս յաղթական դուրս ելլել այս ահեղ ձեռնարկէն: Երկու ընդդիմամարտ հոսանքներ են անոնք, որոնք զիրար տեսնելուն պէս կ'ընդհարին միմեանց: Ի՞նչպէս հաշտեցնել ազատութիւնը կախումին հետ: Ի՞նչպէս տէր մնալ անձին՝ զայն տալով հանդերձ: Ի՞նչպէս տալ անձը՝ անոր տէր մնալով հանդերձ: Եթէ մինակ ըլլայինք անոր կատարումին մէջ, գործը պատրողական պիտի ըլլար արդարեւ, պիտի վիժէր անիկա նմանապէս՝ եթէ շիմացնիս մարդեր կամ ամբողջ երկրաւոր աշխարհն ունենայինք: Վասնզի նպատակին հասնելու համար, պէտք է գրտնել այնպիսի էակ մը՝ որ մեզի դարձնէ մեր անձը, նոր ուժերով ձօնացած, այն չափով և համեմատութեամբ որով մենք ինքզինքնիս կուտանք իրեն: Ի՞նչ ըսել է ասիկա, եթէ ոչ սա՛ թէ այդ էակը պէտք է կեանք ունենայ ինքն իր մէջ, և կարենայ կենդանացնել ամէն ինչ որ իր ձեռքը կ'անցնի, ինչ որ միակ և առանձնական յատկանիւն է Երկնաւոր Հօրը որ ինքզինքը կը յայտնէ մեզի յանձին Յիսուսի Քրիստոսի: Երբ Աստուծմէ հեռի կը մնայ, մարդկային գոյութիւնը պատառ պատառ կ'ըլլայ անլոյծ հակասականութեան մը մէջ: Կսկծալի և անփակ առեղծուած մը կը մնայ անիկա: Աստուծմէ հեռի մարդ անդադար կը տատանի զինքը նուաստացնող գերութեան մը և անաւագող անսանձութեան միջև:

Որպէսզի մեր ճակատագիրն իրական

ՏԵՐՈՒՆԱԿԱՆ ԱՂՕԹՔԸ

Գ. — Աստուծոյ անունը պէտք է յարգուի ու սուրբ պահուի ամէն տեղ: Ան արդէն կը յարգուի երկինքի մէջ, որովհետեւ, ինքը Երկնաւոր Հայրն է: Տէրունական Աղօթքին մէջ անոր կամքին համար ըսուածը «Որպէս յերկինս և յերկրի» ճշմարտութիւն է նաեւ անոր անուան սրբութեան հայցուածին մէջ, որովհետեւ անոր անունը կը սրբաբանուի երկինքի մէջ: Եսայիի (Զ. 1-3) Ողիա թագաւորին մեռած տարին տեսած տեսիլքին մէջ հետեւեալ կերպով կը բացատրուի Աստուծոյ անուան սրբաբանուիլը երկինքի մէջ. «Եւ եղև յամին յորում մեռաւ Ողիա արքայ, տեսի զՏէր նստեալ յաթոռ բարձրութեան և վերացելոյ. և լի էր տունն փառօք նորա: Եւ սերովքէք կային շուրջ զնովաւ. վեց թեւք միոյ և վեց թեւք միոյ. երկուքն ծածկէին զերեսս իւրեանց, և երկուքն ծածկէին զոտս իւրեանց, և երկուքն թռուցեալ: Աղաղակէին մի առ մի և ասէին, Սուրբ, սուրբ, սուրբ, Տէր զօրութեանց, լի է ասնայն երկիր փառօք նորա»:

Ահա թէ ինչպէս կայծակնամաքուր տեսանողը կը պատկերացնէ Աստուծոյ անուան սրբաբանուիլը երկինքի մէջ: Նոյն այս Աստուածազգեցիկ տեսիլը կը պատմուի Յայտնութեան Գիրքին մէջ (Գ. 8-11), թէ ինչպէս «չորս կենդանիներու իւրաքանչիւրը վեց թեւեր ունէր շուրջանակի և ներսէն լի էին աչքերով, և չէին հանգ-

չեր ոչ տիւ և ոչ զիշեր ըսելով՝ Սուրբ, սուրբ, սուրբ, Տէր Աստուած Ամենակալ, որ էն և ես և որ գալոց ես»: Այո՛, երկինքը միայն Աստուծոյ փառքը չպատմեր, հապա անոր սրբութիւնն ալ, ինչպէս որ երկնայինները՝ երեքսրբեան սրբասացութիւններով: Մենք, երկրաբար խեղճ արարածներս, որ մեր կարճատես աչքերովը այնչափ քիչ հեռաւորութիւն մը կը տեսնենք սրբութեան անծայրածիր անհունութեան ասպարէզէն, մենք՝ որ մեր պարտականութիւններուն միջակ և շատ անգամներ ալ թերի ու պակասաւոր կատարումին մէջ իսկ սրբութեան անհունութիւն մը և արդարութեան անչափելիութիւն մը տեսնել կը կարծենք, ո՛հ, մենք սուրբ անսուրբներս, ո՛րչափ պիտի հիանանք և յափշտակուինք՝ երբ տեսնենք երկինքի սրբութիւնը, սուրբերու պարը, հրեշտակներու սրբասացութիւնը, և այն ատեն ինչ պիտի զգանք մեր մատուցած այս «Սուրբ եղիցի անուն քո» աղօթքին վսեմութեան ու սրբութեան վրայ: Տգիտութեան և անհասկացողութեան ո՛րպիսի ամօթով պիտի ամօթահար ըլլանք՝ երբ վերյիշենք երկրի վրայ մեր ունեցած գաղափարը Աստուծոյ սրբութեան և անոր սուրբ անուան վրայ: Պիտի կրնա՞նք հոն ալ նոյն այս գիւրդութիւնով աղօթել «Սուրբ եղիցի անուն քո»: Որչափ բարձր է երկինքը երկրէն, այնչափ բարձր է նաեւ նշանակութիւնը այս աղօթքին՝ մեր հասկացողութենէն. որչափ հեռու է արեւելքը արեւմուտքէն, այնչափ հեռու նաեւ սրբութեան վրայ մեր կազմած գաղափարը Աստուծոյ անհուն ու ճշմարիտ սրբութենէն: Ամէն հաւատացեալի սիրտին ցաւ է խոստովանիլ թէ՛ այս երկրաւոր կեանքին և մարմնին մէջ պիտի չկրնայ հասնիլ այն սրբութեան, անհուն սրբութեան, որուն կարօտովը կ'այրի ու կը մրկի. և դեռ պնդել ու վարդապետել՝ թէ երկրի վրայ կատարեալ ու իտեալ սրբութեան հասնիլ հասարակ կարելիութիւն մըն է... , ո՛րչափ նեղմիտ վերաբերում մը Աստուծոյ անուն սրբութեան մասին: Երկինքի մէջ, Աստուծոյ անուան մատուցուած սրբասացութիւնները, հրեշտակային փառատրութիւնները, անբաղդատելի սրբութիւն մը ունին մեր ամենաեռանդուն աղօթքներուն վրայ, որովհետեւ, մենք դեռ «պէտք եղածին պէս

(6)

Ե.

(ՎԵՐՋ)